

نقش باورهای انگیزشی در رفتار کمک‌طلبی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

عزت‌اله قدم‌پور*، دکتر زهره سرمد**

چکیده

پژوهش حاضر، نقش باورهای انگیزشی را در رفتار کمک‌طلبی و پیشرفت تحصیلی ۲۰۰ دانش‌آموز پسر پایه سوم راهنمایی که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند، مورد بررسی قرار داد. به منظور سنجش باورهای انگیزشی (اهداف تکلیف‌مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی، ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی) از پرسشنامه محقق ساخته و مقیاس ادراک لیاقت هارتر استفاده شد. رفتار کمک‌طلبی (پذیرش و اجتناب از کمک‌طلبی) از طریق پرسشنامه محقق ساخته مورد اندازه‌گیری قرار گرفت و برای سنجش پیشرفت تحصیلی، از میانگین نمرات دروس دانش‌آموزان استفاده شد. جهت تحلیل داده‌ها، از روش آماری تحلیل رگرسیون چند متغیری استفاده گردید. نتایج پژوهش نشان داد که: (۱) بهترین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده پذیرش کمک‌طلبی عبارتند از: اهداف تکلیف‌مدار و ادراک لیاقت اجتماعی، (۲) بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده اجتناب از کمک‌طلبی، اهداف بیرونی است و (۳) رفتار کمک‌طلبی (پذیرش و اجتناب از کمک‌طلبی) پیش‌بینی‌کننده پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است. به طور کلی، نتایج پژوهش حاکی از اهمیت توجه به مؤلفه‌های انگیزشی - اجتماعی در رفتار کمک‌طلبی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است.

* * استاد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران

* کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

کلیدواژه‌ها: باورهای انگیزشی، اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی، ادراک لیاقت شناختی، ادراک لیاقت اجتماعی، رفتار کمک‌طلبی، پیشرفت

● مقدمه

در دهه‌های اخیر، نقش یادگیری خود نظم داده شده در یادگیری و پیشرفت درسی دانش‌آموزان چشمگیر بوده است. یادگیرندگان خود تنظیم، دانش‌آموزانی هستند که از لحاظ فراشناختی^۱، انگیزشی^۲ و رفتاری^۳ در یادگیری خود درگیر می‌باشند (سیمرمن^۴، ۱۹۹۴؛ نقل از ریان و پتريچ، ۱۹۹۷).

دانش‌آموزان با استفاده از راهبردهای یادگیری خود نظم داده شده می‌توانند موقعیت‌ها را به نحوی ترتیب دهند که به یادگیری و عملکرد تحصیلی بهتری نائل شوند. از جمله راهبردهای یادگیری مؤثر و مناسب، کمک‌طلبی^۵ یا جستجوی کمک تحصیلی از دیگران است.

غالباً دانش‌آموزان با موقعیت‌هایی مواجه می‌شوند که در آن موقعیت‌ها نمی‌توانند خواسته‌های خود را برآورده کنند و برای انجام تکالیف خود به کمک دیگران نیاز دارند. در چنین موقعیت‌هایی دانش‌آموز باید از نیاز خود به کمک آگاه باشد (فراشناخت)، تصمیم به جستجوی کمک بگیرد (انگیزش)، و راهبردهایی را برای استفاده از کمک دیگران به کار گیرد (رفتار)، (ریان و پتريچ، ۱۹۹۷).

نلسن لی - گال (۱۹۸۷) و نیومن (۱۹۹۰)، کمک‌طلبی تحصیلی را به عنوان راهبردی برای غلبه بر مشکلات یادگیری و بهبود تبحر^۶ تعریف کرده‌اند. کمک‌طلبی یکی از راهبردهای یادگیری است که دانش‌آموزان با استفاده از آن می‌توانند مسایل و مشکلات یادگیری و تحصیلی خود را تشخیص داده و از طریق پرسش و کمک گرفتن از دیگران در جهت رفع آنها اقدام نمایند. آنها می‌توانند از این راهبرد جهت تبحریافتن بر مهارت‌ها و یادگیری بهتر استفاده نمایند. در واقع، کمک‌طلبی تحصیلی که در برگیرنده رفتارهایی از قبیل پرسش از معلمان، والدین و همکلاسیها، تقاضای توضیح بیشتر درباره مسئله، گرفتن سرنخ‌ها و راه‌حل‌های مسئله و جستجوی سایر کمک‌های تحصیلی است، به عنوان راهبردی برای

جلوگیری از شکست تحصیلی عمل می‌کند. دانش‌آموزان زمانی که به کمک نیازمند هستند و تقاضای کمک می‌کنند، نه تنها مشکلات تحصیلی آنها کاهش می‌یابد بلکه دانش و مهارتهایی را کسب می‌کنند که در حل مسئله به آنها کمک می‌کند.

رفتار کمک‌طلبی تحت دو عنوان اجتناب از کمک‌طلبی^۷ و پذیرش کمک‌طلبی^۸ بررسی می‌شود. اجتناب از کمک‌طلبی به رفتاری اشاره می‌کند که در آن دانش‌آموز نیازمند به کمک، از کمک گرفتن خودداری می‌کند. برعکس، پذیرش کمک‌طلبی به رفتاری اشاره می‌کند که در آن دانش‌آموز، اشاره‌ها (سرنخ‌ها) و توضیحاتی را در مورد راه حل مسئله درخواست می‌کند و این امر موجب می‌شود دانش‌آموز مسئله را بهتر حل کند (ریان و پتريچ، ۱۹۹۷).

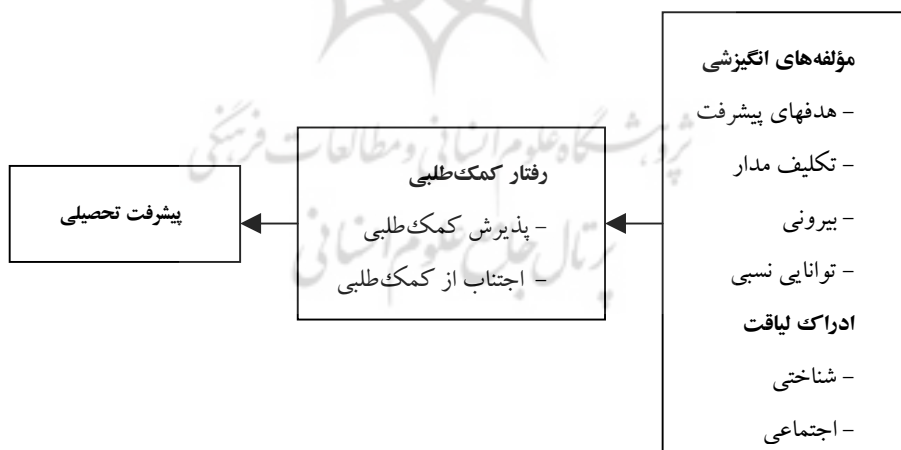
با وجود اهمیت راهبرد کمک‌طلبی در فرآیند یادگیری تحقیقات نشان می‌دهند که بسیاری از نوجوانان زمانی که نیازمند کمک هستند، جستجوی کمک نمی‌کنند (گود۱۰ و همکاران، ۱۹۸۷؛ به نقل از ریان و پتريچ، ۱۹۹۷؛ نیومن، ۱۹۹۰، ۱۹۹۴؛ نیومن و گلدین، ۱۹۹۰). اگر نوجوانان توانایی فراشناختی برای آگاهی از نیازمندی خود به کمک دارند پس چرا بسیاری از آنها تصمیم به جستجوی کمک نمی‌گیرند. این تناقض آشکار، اهمیت توجه به عوامل انگیزشی مؤثر در رفتار کمک‌طلبی دانش‌آموزان را در کلاس درس برجسته می‌سازد.

رفتار کمک‌طلبی دانش‌آموزان بوسیله نگرش‌ها و باورهای انگیزشی^{۱۱} که آنها در طی دوران تحصیل اتخاذ می‌کنند تحت تأثیر قرار می‌گیرد. باورهای انگیزشی دسته‌ای از معیارهای شخصی و اجتماعی هستند که افراد برای انجام یک عمل به آنها مراجعه می‌کنند. این باورها در برگزیده معیارهایی در مورد استدلال افراد جهت انتخاب روشهای انجام تکلیف بوده و بوسیله پیامدهای ناشی از رفتار، همانندسازی با دیگران و سایر عوامل تحت تأثیر قرار می‌گیرند و در موقعیت‌های مختلف ممکن است تغییر کنند. در پژوهش حاضر باورهای انگیزشی با استفاده از نظرات نیومن (۱۹۹۰)، و ریان و پتريچ (۱۹۹۷)، به دو مقوله اهداف پیشرفت^{۱۲} و ادراک لیاقت^{۱۳} طبقه‌بندی شده‌اند.

اهداف پیشرفت به قصد و نیتی اشاره دارد که شخص برای رفتار خود برمی‌گزیند و به

سه مقوله طبقه‌بندی می‌شود: الف) اهداف تکلیف مدار ۱۴ که به تمایل خود جهت کسب فهم، بینش، مهارت و یادگیری اشاره می‌کنند ب) اهداف بیرونی ۱۵ که نشانگر درگیری در تکالیف یادگیری برای رسیدن به پیامدهای بیرونی مانند دریافت پاداش و اجتناب از تنبیه است و ج) اهداف توانایی نسبی ۱۶ که به تمایل فرد جهت نشان دادن توانایی بالا یا بدست آوردن قضاوت‌های مطلوب از توانایی‌های خود در مقایسه با دیگران اشاره می‌کند.

ادراک لیاقت نمایانگر ادراک فرد از توانایی‌های خود در برخورد با حیطه‌های مختلف در زندگی است و در دو مقوله شناختی ۱۷ و اجتماعی ۱۸ مورد بررسی قرار می‌گیرد. ادراک لیاقت شناختی به ادراک دانش آموز از توانایی‌های تحصیلی خود و ادراک لیاقت اجتماعی به ادراک دانش آموز از مهارت‌ها و توانایی‌های خود برای تعامل با دیگران اشاره می‌کند (هارتر، ۱۹۸۲). با توجه به هدفی که شخص برای رفتار خود برمی‌گزیند و ادراکی که از لیاقت شناختی و اجتماعی خود دارد رفتار کمک‌طلبی وی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه باورهای انگیزشی با رفتار کمک‌طلبی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان براساس الگوی ریان و پنتریچ (۱۹۹۷) است (شکل ۱).

شکل ۱- الگوی بررسی روابط متغیرهای پژوهش

پژوهشهایی که در زمینه نقش عوامل انگیزشی در رفتار خود نظم‌دهی و عملکرد تحصیلی صورت گرفته نشانگر وجود ارتباط بین انگیزش درونی و اهداف تکلیف مدار با رفتار خود نظم داده شده کمک‌طلبی و پیشرفت تحصیلی است. دانش‌آموزان برحسب تقاضاهای موقعیتی و یا برحسب نیازها و شایستگی‌های فردی، اهداف متفاوتی از پیشرفت را دنبال می‌کنند. برتری هریک از این اهداف در انتخاب تکالیف برای پیشرفت، تعاریف و اسنادهای افراد در مورد موقعیت تحصیلی و انتخاب راهبردهای یادگیری برای حل مسئله متفاوت است (الیوت و دونک، ۱۹۸۸).

دانش‌آموزانی که دارای اهداف عملکردی هستند از راهبردهای شناختی سطحی و خود نظم‌دهی کمتری استفاده می‌کنند. دونک و همکاران (۱۹۸۶، ۱۹۸۸؛ به نقل از کاپلان و میگلی، ۱۹۹۷) دریافتند که جهت‌گیری تبحری^{۱۹} با جستجوی چالش و پایداری بالا ارتباط دارد، درحالی که جهت‌گیری عملکردی^{۲۰} با اجتناب از چالش و پایداری ضعیف در ارتباط است. کارابینیک و کناپ (۱۹۹۱) در پژوهشی در مورد کمک‌طلبی تحصیلی و استفاده از راهبردهای یادگیری نشان دادند که یادگیرندگان فعال، تمایل بیشتری به جستجوی کمک دارند و کمک‌طلبی بطور مستقیم با راهبردهای شناختی، فراشناختی و تنظیم منابع در ارتباط است.

ایمز و آرچر (۱۹۸۸) و می‌سی و همکاران (۱۹۸۸)، در پژوهشهایی پی بردند که دانش‌آموزان با جهت‌گیری تبحری، تمایل بیشتری به استفاده از فعالیتهای خود نظم‌دهی از قبیل استفاده از راهبردهای شناختی، برنامه‌ریزی، نظارت و کمک‌طلبی دارند. افراد در موقعیت جهت‌گیری هدفی معطوف به تکلیف^{۲۱} نسبت به جهت‌گیری معطوف به خود^{۲۲} کمک بیشتری را جستجو کرده و کمکی که بزرگسال تقاضا می‌کند کمتر به خاطر فعالیتهای معطوف به خود است (ایمز، ۱۹۸۳؛ باتلر و نیومن، ۱۹۹۵).

نیومن (۱۹۹۰)، در پژوهشی که رابطه بین عوامل انگیزشی و نگرشها با رفتار کمک‌طلبی را بررسی می‌کرد، ادراک لیاقت، انگیزش درونی و نگرشهای کمک‌طلبی ۱۷۷ نفر دانش‌آموز پایه سوم، پنجم و هفتم را مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که تأثیر عوامل انگیزشی در رفتار کمک‌طلبی دانش‌آموزان پایه سوم و پنجم نسبت به دانش‌آموزان

پایه هفتم بیشتر است. گرچه در طول دوره ابتدایی، ادراک لیاقت و انگیزش درونی ممکن است نگرش کودکان نسبت به کمک‌طلبی را تحت تأثیر قرار دهند، ولی این نگرشها در دوره راهنمایی مهمترین اثر را بر تمایلات کودکان نسبت به کمک‌طلبی دارند. نتایج پژوهش ریان و پنتریچ (۱۹۹۷) اهمیت ارتباط مؤلفه‌های شناختی، انگیزشی و اجتماعی دانش‌آموزان در رفتار کمک‌طلبی را نشان می‌دهد.

● روش

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر پایه سوم مقطع راهنمایی بود که در مدارس دولتی شهرستان پلدختر در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ به تحصیل اشتغال داشتند و نمونه آماری ۲۰۰ نفر از این دانش‌آموزان هستند که برای انتخاب آنها از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای به طریق تصادفی استفاده شد.

در این پژوهش به منظور اندازه‌گیری متغیرهای مورد نظر از ابزارهای زیر استفاده شده است.

○ پرسشنامه اهداف پیشرفت^{۲۳}: این پرسشنامه براساس طبقه‌بندی ریان و پنتریچ (۱۹۹۷) از اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی) و پرسشنامه مورد استفاده آنها در خصوص اندازه‌گیری اهداف فوق، تدوین گردیده است. این پرسشنامه دارای ۲۵ ماده است که اهداف پیشرفت را در سه مقیاس تکلیف‌مداری، بیرونی و توانایی نسبی اندازه‌گیری می‌کند. برای یافتن روایی^{۲۴} پرسشنامه فوق از تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی از طریق چرخش و اریماکس^{۲۵} و ابلیمین^{۲۶} استفاده شد (سرمد و همکاران، ۱۳۷۶). نتیجه تحلیل عاملی منجر به حذف برخی ماده‌های نامناسب و در نتیجه استخراج سه عامل گردید که با توجه به محتوای ماده‌ها، عامل‌های استخراج شده تحت مقوله‌های تکلیف‌مدار، بیرونی و توانایی نسبی نامگذاری شد. اعتبار^{۲۷} این پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای اهداف تکلیف‌مدار، بیرونی و توانایی نسبی به ترتیب ۰/۶۲، ۰/۶۳ و ۰/۶۲ بدست آمد.

○ پرسشنامه رفتار کمک‌طلبی^{۲۸}: این پرسشنامه براساس نظرات نیومن (۱۹۹۰)، نیومن و

گلدین (۱۹۹۰)، ریان وینتریچ (۱۹۹۷)، توسط محققان تدوین گردید و دارای ۱۴ ماده است که رفتار کمک‌طلبی را در دو مقیاس پذیرش و اجتناب اندازه‌گیری می‌کنند. برای یافتن روایی این پرسشنامه همانند پرسشنامه اهداف پیشرفت از تحلیل عاملی به همان روش استفاده گردید و نتیجه منجر به استخراج دو عامل گردید که در قالب پذیرش و اجتناب از کمک‌طلبی نامگذاری شدند. اعتبار این پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای پذیرش کمک‌طلبی و اجتناب از کمک‌طلبی به ترتیب ۰/۶۸ و ۰/۶۸ بدست آمد.

○ مقیاس ادراک لیاقت ۲۹ هارتر: این مقیاس توسط هارتر (۱۹۸۲) تهیه شده است و ادراک لیاقت فرد را در چهار خرده مقیاس جسمانی، شناختی، اجتماعی و رضایتمندی از خود، اندازه‌گیری می‌کند. هر خرده مقیاس دارای ۷ ماده است که ادراک مربوط به آن بعد را می‌سنجد. در این پژوهش ادراک لیاقت شناختی و اجتماعی مدنظر قرار گرفته و برای یافتن روایی این مقیاس از تحلیل عاملی استفاده گردید و اعتبار این مقیاس نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی به ترتیب ۰/۷۲ و ۰/۶۴ بدست آمد.

● نتایج

اطلاعات توصیفی (میانگین و انحراف معیار) متغیرهای مورد بررسی در جدول ۱

ارائه شده است.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد بررسی (n = ۲۰۰)

متغیر	میانگین	انحراف معیار
اهداف تکلیف مدار	۴/۰۹	۰/۶۹
اهداف بیرونی	۲/۲۴	۰/۸۹
اهداف توانایی نسبی	۳/۴۹	۰/۷۳
ادراک لیاقت شناختی	۲/۹۶	۰/۶۹
ادراک لیاقت اجتماعی	۳/۰۶	۰/۵۷
پذیرش کمک طلبی	۴/۲۸	۰/۷۸
اجتناب از کمک طلبی	۲/۱۶	۰/۸۵
پیشرفت تحصیلی	۱۲/۷۳	۲/۵۷

برای بررسی رابطه بین باورهای انگیزشی (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی، ادراک لیاقت شناختی و ادراک اجتماعی) و پذیرش و اجتناب از کمک طلبی و پیشرفت تحصیلی ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرها مورد بررسی قرار می گیرد، که در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲- ماتریس ضرایب همبستگی متغیرهای مورد بررسی

متغیرهای پژوهشی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱) اهداف تکلیف مدار	۱							
۲) اهداف بیرونی	۰/۲۸**	۱						
۳) اهداف توانایی نسبی	۰/۱۷	۰/۰۹	۱					
۴) ادراک لیاقت شناختی	۰/۲۱*	-۰/۲۹**	۰/۰۴	۱				
۵) ادراک لیاقت اجتماعی	۰/۲۶**	-۰/۱۸	۰/۰۹	۰/۵۲**	۱			
۶) پذیرش کمک طلبی	۰/۴۰**	-۰/۱۴	۰/۰۶	۰/۱۴	۰/۲۸**	۱		
۷) اجتناب از کمک طلبی	-۰/۲۲*	۰/۲۹**	-۰/۰۸	-۰/۱۹*	-۰/۱۳	-۰/۳۵**	۱	
۸) پیشرفت تحصیلی	۰/۲۹**	-۰/۲۵**	۰/۱۲	۰/۲۲*	۰/۲۷**	۰/۴۹**	-۰/۳۹**	۱

* p < ۰/۰۱ ** p < ۰/۰۰۱

الف- رابطه باورهای انگیزشی با پذیرش کمک طلبی

برای پیش بینی پذیرش کمک طلبی براساس متغیرهای پیش بین (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی، ادراک لیاقت شناختی و ادراک اجتماعی)، از نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیری ۳۰ به روش سلسله مراتبی ۳۱ استفاده می شود. در رگرسیون سلسله مراتبی، ترتیب ورود متغیرها به تحلیل براساس یک چارچوب نظری یا تجربی مورد نظر محققان صورت می گیرد. به عبارتی دیگر، در رگرسیون سلسله مراتبی ترتیب ورود متغیرها قبل از شروع تحلیل اتخاذ می شود. این نحوه ترتیب و وارد کردن متغیرها می تواند براساس سه اصل زیر باشد: رابطه علت و معلولی، رابطه متغیرها در تحقیقات قبلی و ساختار طرح پژوهش (کوهن ۳۲ و کوهن، ۱۹۸۳ به نقل از ومپلد و فرویند، ۱۹۸۷).

تحقیقات نشان داده اند که اهداف پیشرفت، عامل پیش بینی کننده مهمی برای رفتار

کمک طلبی دانش آموزان می باشد (ایمز، ۱۹۸۳ ایمز و آرچر، ۱۹۸۸ می سی، ۱۹۸۸ نیومن و گلدین، ۱۹۹۰ باتلر و نیومن، ۱۹۹۵) و در پژوهش ریان و پستریچ (۱۹۹۷)، که باورهای انگیزشی به عنوان دو مؤلفه اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی) و ادراک لیاقت (شناختی و اجتماعی) در نظر گرفته شده اند، اهداف پیشرفت، بهترین پیش بینی کننده رفتار کمک طلبی بودند. بنابراین در ترتیب ورود متغیرها، ابتدا اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی) و در گام دوم ادراک لیاقت (ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی) وارد معادله رگرسیون شدند که در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳- رگرسیون سلسله مراتبی پذیرش کمک طلبی از روی متغیرهای اهداف پیشرفت و ادراک لیاقت

گام	متغیر	df	R ²	ΔR^2	ΔF	β
۱	اهداف پیشرفت	۳/۱۹۶	۰/۱۶۰۸۱		۱۲/۵۲***	
	اهداف تکلیف مدار					۰/۳۵***
	اهداف بیرونی					-۰/۰۱
	اهداف توانایی نسبی					-۰/۰۱
۲	ادراک لیاقت	۵/۱۹۴	۰/۱۹۵۲۱	۰/۰۳۴	۴/۱۵*	
	ادراک لیاقت شناختی					-۰/۰۵
	ادراک لیاقت اجتماعی					۰/۲۱**

* $p < 0/05$ ** $p < 0/01$ *** $p < 0/001$

همانطور که جدول ۳ نشان می دهد اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی) بیشترین ارتباط را با پذیرش کمک طلبی دارند و به تنهایی ۱۶/۱ درصد تغییرات (واریانس)، پذیرش کمک طلبی را تبیین می کنند که این مقدار معنی دار ($p < 0/001$) و $F(3/196) = 12/52$ است. در بین اهداف پیشرفت تنها ضریب رگرسیون اهداف تکلیف مدار ($\beta = 0/35$) در سطح $p < 0/001$ معنی دار است. مثبت بودن ضریب رگرسیون در واقع، نشانگر یک رابطه مثبت بین اهداف تکلیف مدار و پذیرش کمک طلبی است یعنی با افزایش میزان اهداف تکلیف مدار، پذیرش کمک طلبی نیز افزایش می یابد. ضرایب رگرسیون اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی معنی دار نبود. ادراک لیاقت (ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی)، به تنهایی ۳/۴ درصد تغییرات (واریانس)، پذیرش کمک طلبی را تبیین می کنند که این مقدار معنی دار ($p < 0/05$)

و $F(5/194) = 4/15$ است. همانطوری که جدول ۳ نشان می‌دهد در بین دو مؤلفه ادراک لیاقت، تنها ضریب رگرسیون ادراک لیاقت اجتماعی ($\beta = 0/21$) در سطح $p < 0/01$ معنی‌دار است و مثبت بودن ضریب رگرسیون، نشانگر رابطه مثبت بین ادراک لیاقت اجتماعی و پذیرش کمک طلبی است، یعنی دانش‌آموزانی که ادراک لیاقت اجتماعی بالاتری دارند کمک تحصیلی بیشتری نیز می‌پذیرند.

ب - رابطه باورهای انگیزشی با اجتناب از کمک طلبی

برای پیش‌بینی اجتناب از کمک طلبی براساس متغیرهای پیش‌بین (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی، اهداف توانایی نسبی، ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی)، از نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیری به روش رگرسیون سلسله مراتبی استفاده می‌شود.

تحقیقات قبل نشان داده که دانش‌آموزان با اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی به دلیل قضاوت‌های منفی دیگران و عدم تمایل به آشکارسازی ناتوانی‌های خود، از کمک طلبی اجتناب می‌کنند. در واقع، اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی به عنوان پیش‌بینی کننده رفتار اجتناب از کمک طلبی هستند. بنابراین در ترتیب ورود متغیرها در مدل رگرسیون سلسله مراتبی، ابتدا اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار و اهداف توانایی نسبی) و در گام دوم ادراک لیاقت (ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی)، وارد معادله رگرسیون شدند که در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴- رگرسیون سلسله مراتبی اجتناب از کمک طلبی از روی متغیرهای اهداف پیشرفت و ادراک لیاقت

گام	متغیر	df	R ²	ΔR^2	ΔF	β
۱	اهداف پیشرفت	۳/۱۹۶	۰/۱۱۰۵۹		۸/۱۲**	
	اهداف تکلیف مدار				-۰/۱۲	
	اهداف بیرونی				-۰/۲۴*	
	اهداف توانایی نسبی				-۰/۰۸	
۲	ادراک لیاقت	۵/۱۹۴	۰/۱۱۷۵۹	۰/۰۰۷	۰/۷۷	
	ادراک لیاقت شناختی				-۰/۰۹	
	ادراک لیاقت اجتماعی				-۰/۰۱	

* $p < 0/01$ ** $p < 0/001$

همانطوری که جدول ۴ نشان می‌دهد اهداف پیشرفت (اهداف تکلیف مدار، اهداف بیرونی و اهداف توانایی نسبی)، بیشترین ارتباط را با اجتناب از کمک‌طلبی دارند و به تنهایی ۱۱ درصد تغییرات (واریانس) اجتناب از کمک‌طلبی را تبیین می‌کنند که این مقدار معنی‌دار ($p < 0/0001$ و $F(3/196) = 8/12$) است. در بین اهداف پیشرفت، تنها ضریب رگرسیون اهداف بیرونی ($\beta = 0/24$) در سطح $p < 0/001$ معنی‌دار است. مثبت بودن ضریب رگرسیون نشانگر یک رابطه مثبت بین اهداف بیرونی و اجتناب از کمک‌طلبی است. یعنی با افزایش میزان اهداف بیرونی، اجتناب از کمک‌طلبی نیز افزایش می‌یابد. ضرایب رگرسیون اهداف تکلیف مدار و اهداف توانایی نسبی معنی‌دار نبودند. در گام دوم، ادراک لیاقت (ادراک لیاقت شناختی و ادراک لیاقت اجتماعی)، وارد معادله رگرسیون شد، که این متغیرها، درصد واریانس که از متغیر اجتناب از کمک‌طلبی تبیین می‌کنند از نظر آماری معنی‌دار نیست، عبارتی دیگر، R^2 این متغیرها معنی‌دار نیست.

ج- رابطه رفتار کمک‌طلبی با پیشرفت تحصیلی

برای پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی براساس پذیرش و اجتناب از کمک‌طلبی از نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی استفاده می‌شود. طبق تعاریف، رفتار کمک‌طلبی و جستجوی کمک از دیگران به عنوان یکی از راهبردهای خود نظم داده شده جهت بهبود یادگیری و عملکرد تحصیلی در نظر گرفته شده است. دانش‌آموزان با استفاده از کمک دیگران بهتر می‌توانند مشکلات یادگیری خود را تشخیص داده و در جهت رفع آنها اقدام نمایند و متعاقباً به عملکرد تحصیلی بهتری نائل آیند. بنابراین در ترتیب ورود متغیرها در رگرسیون سلسله مراتبی در گام اول پذیرش کمک‌طلبی و در گام دوم اجتناب از کمک‌طلبی وارد معادله رگرسیون می‌شود که در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵- رگرسیون سلسله مراتبی پیشرفت تحصیلی از روی پذیرش و اجتناب از کمک‌طلبی

گام	متغیر	df	R^2	ΔR^2	ΔF	β
۱	پذیرش کمک‌طلبی	۱/۱۹۸	۰/۲۴۴۴۷		۶۴/۰۷**	۰/۴۱**
۲	اجتناب از کمک‌طلبی	۲/۱۹۷	۰/۲۹۷۱۸	۰/۰۵۲۷۱	۱۴/۷۸*	-۰/۲۴*

* $p < 0/001$ ** $p < 0/0001$

همانطور که جدول ۵ نشان می‌دهد، پذیرش کمک طلبی ۲۴/۴ درصد تغییرات (واریانس) پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند که این مقدار معنی‌دار ($p < 0/0001$) و $F(1/198) = 64/07$ است. ضریب رگرسیون پذیرش کمک‌طلبی ($\beta = 0/41$) در سطح $p < 0/0001$ معنی‌دار است. مثبت بودن ضریب رگرسیون نشانگر یک رابطه مثبت بین پذیرش کمک طلبی و پیشرفت تحصیلی است. یعنی دانش‌آموزانی که کمک تحصیلی می‌پذیرند پیشرفت تحصیلی بهتری دارند. اجتناب از کمک طلبی ۵/۳ درصد تغییرات (واریانس) پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند که این مقدار معنی‌دار ($p < 0/001$) و $F(2/197) = 14/78$ است. ضریب رگرسیون اجتناب از کمک‌طلبی ($\beta = -0/24$) در سطح $p < 0/001$ معنی‌دار است. منفی بودن این ضریب رگرسیون نشانگر رابطه منفی بین اجتناب از کمک طلبی و پیشرفت تحصیلی است، یعنی دانش‌آموزانی که از کمک طلبی اجتناب می‌کنند پیشرفت تحصیلی کمتری دارند.

● بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر موضوع کمک طلبی تحصیلی به عنوان یکی از راهبردهای خود نظم داده شده، اهمیت نقش مؤلفه‌های انگیزشی مرتبط و همبسته با آن را مورد بررسی قرار داده و در پی تدارک دیدن شرایط و موقعیت‌هایی است که در آن دانش‌آموزان بتوانند جهت موفقیت و عملکرد تحصیلی بهتر از کمک دیگران بهره‌مند شوند.

○ یافته‌های این پژوهش نشانگر آن است که از بین باورهای انگیزشی، اهداف تکلیف مدار و ادراک لیاقت اجتماعی با پذیرش کمک‌طلبی رابطه مثبت و معنی‌داری دارند. یعنی با افزایش میزان اهداف تکلیف مدار و ادراک لیاقت اجتماعی، پذیرش کمک طلبی نیز افزایش می‌یابد. برای دانش‌آموزان با اهداف تبحری، دستیابی به فهم و بینش و یادگیری مهمتر از نمره‌ای است که آنها می‌گیرند، در نتیجه این دانش‌آموزان برای رسیدن به اهداف فوق از هر روشی از جمله پرسش، تقاضای کمک از دیگران و ... استفاده می‌کنند تا به یادگیری بیشتری نائل شوند. همچنین دانش‌آموزان با ادراک لیاقت اجتماعی بالا، چون به راحتی با دیگران ارتباط و تعامل برقرار می‌کنند، در نتیجه مسایل و مشکلات خود را با همسالان و

دیگران در میان گذاشته و با توجه به توانایی‌هایی که نزد اطرافیان خود می‌بینند از آنها کمک می‌گیرند. این نتایج با یافته‌های ایمز و آرچر (۱۹۸۸)، می‌سی و همکاران (۱۹۸۸)، ریان و پنتریچ (۱۹۹۷)، هماهنگ است.

○ در مورد رابطه باورهای انگیزشی با اجتناب از کمک طلبی نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اهداف بیرونی بطور مثبت و معنی‌دار با اجتناب از کمک طلبی رابطه دارند یعنی دانش‌آموزان با اهداف بیرونی، هدف اساسی خود را کسب نمرات بالا و قضاوت‌های مثبت دیگران تلقی می‌کنند و به همین دلیل معتقدند که کمک طلبی و جستجوی کمک از دیگران نشان دهنده ضعف و ناتوانی آنها در رسیدن به اهداف خود بوده و این مسئله برای آنها قضاوت‌های منفی دیگران را به دنبال خواهد داشت. این دانش‌آموزان در نتیجه چنین تصورات و باورهایی از راهبرد کمک طلبی اجتناب می‌کنند. این یافته پژوهش با یافته‌های ایمز (۱۹۹۲)، و ریان و پنتریچ (۱۹۹۷)، همخوان است.

○ همچنین یافته‌های این پژوهش نشانگر آن است که بین پذیرش کمک طلبی و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنی‌دار و بین اجتناب از کمک طلبی و پیشرفت تحصیلی رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد. از این یافته‌ها چنین استنباط می‌شود که دانش‌آموزانی که از راهبرد کمک طلبی استفاده می‌کنند، با استفاده از راهبردهای فراشناختی، بهتر می‌توانند مسایل و مشکلات تحصیلی خود را تشخیص داده و از نیازمندی خود به کمک دیگران آگاه شوند. در نتیجه، این دانش‌آموزان با اتکاء به راهبردهای فراشناختی مؤثر به منظور رفع مسایل و مشکلات یادگیری و تحصیلی از راهبرد کمک طلبی استفاده کرده و به پیشرفت تحصیلی بهتری نائل می‌شوند.

○ ○ ○

یادداشتها

1- Metacognitive	2- Motivational
3- Behavioral	4- Zimmerman, B. J.
5- Help-seeking	6- Mastery
7- Avoidance of help-seeking	8- Adaptive help-seeking
9- Hints	10- Good

11- Motivational beliefs	12- Achievement goals
13- Perceptions of competence	14- Task-focused goals
15- Extrinsic goals	16- Relative ability goals
17- Cognitive	18- Social
19- Mastery orientation	20- Performance orientation
21- Task-focus goal orientation	22- Ego-focus goal orientation
23- Achievement Goals Questionnaire	24- Validity
25- Varimax	26- Oblimin
27- Reliability	28- Help Seeking Behavior Questionnaire
29- Perceived Competence Scale	30- Multiple regression analysis
31- Hierarchical	32- Cohen

منابع

- سرمد، زهره. بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۷۴). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
- Ames, R. (1983). *Help-seeking and achievement orientation: Perspectives from attribution theory*. In B. M. Depaulo, A. Nadler (Eds). New York: Academic Press.
- Ames, C. & Archer, J. (1988). Achievement goals in the classroom, students learning strategies and motivation processes. *Journal of Educational Psychology*, 80, 260-267.
- Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84, 261-271.
- Butler, R. & Neuman, O. (1995). Effects of task and ego achievement goals on help-seeking behaviors and attitudes. *Journal of Educational Psychology*, 87, 261-271.
- Elliot, E. S. & Dweck, C. (1988). Goals: An approach to motivation and achievement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 5-12.
- Harter, S. (1982). The perceived competence scale for children. *Child Development*, 53, 87-97.
- Kaplan, A. & Midgley, C. (1997). The effect of achievement goals: Does level of perceived academic competence make a difference? *Contemporary Educational Psychology*, 22, 415-435.
- Karabenick, S. A. & Knapp, J. R. (1991). Relationship of academic help-seeking to the use of learning strategies and other achievement behavior in college students. *Journal of Educational Psychology*, 83, 221-230.

- Meece, J. L. ; Blumenfeld, P. C. & Hoyle, R. H. (1988). Student's goals and cognitive engagement in classroom activities. *Journal of Educational Psychology*, 80, 514-523.
- Nelson-Le-gall, S. (1987). Necessary and unnecessary help-seeking in children. *Journal of Genetic Psychology*, 148, 53-62.
- Newman, R. S. (1990). Children's help-seeking in the classroom: the role of motivational factors and attitudes. *Journal of Educational Psychology*, 82, 71-80.
- Newman, R. S. & Goldin, L. (1990). Children's reluctance to seek help with school work. *Journal of Educational Psychology*, 82, 92-100.
- Ryan, A. M. & Pintrich, P. R. (1997). Should I ask for help? The role of motivation and attitudes in adolescents' help-seeking in math class. *Journal of Educational Psychology*, 89, 2, 329-341.
- Wampold, B. E. & Freund, R. D. (1987). Use of multiple regression in counseling psychology research: A flexible data analysis strategy. *Journal of Counseling Psychology*, 4, 342-382.

